

Posudek oponenta diplomové práce

Název práce: Politická diferenciacie nekomunistické opozice v letech 1977-1989 a její vliv na formování politické scény po roce 1989 na příkladu pěti vybraných osobností

Autor práce: Bc. Aleš Gongol

Jméno oponenta: PhDr. Jan Bureš, Ph.D. (Ústav politologie FFUK)

Hodnocení:

Autor si v úvodu své diplomové práce zvolil tři základní cíle:

- 1) zmapovat významné aktivity české nekomunistické opozice
- 2) popsat rodící se politicko-ideové proudy v prostředí disentu
- 3) analyzovat, do jaké míry měly rozdílné politicko-ideové proudy v disentu přímý vliv na revoluční události roku 1989 a na následné formování nového demokratického politického systému

Nutno ihned v úvodu poznamenat, že autorovi se stanovené cíle podařilo splnit v míře více než uspokojivé. Ocenění si zaslouží již samotný výběr tohoto náročného tématu, neboť právě otázka, do jaké míry vývoj ideových proudů uvnitř předlistopadového opozičního hnutí ovlivnil formování nové české demokracie, je v odborné literatuře doposud velmi málo zpracována.

Autor si pro zpracování svého tématu zvolil formu politické biografie pěti vybraných osobností českého disentu ve dvou sledovaných obdobích (1977-1989, po roce 1989). To samo o sobě skýtá mnohé výhody (především tu, že je možno celkem přehledně sledovat vývoj politických názorů a postojů jednotlivých osob), ale i nevýhody (sledování životních osudů vybraných osobností do značné míry ztěžuje schopnost vnímat obecné trendy společenského vývoje v daném období). Autorovi se však i tato úskalí podařilo překonat velmi dobře, neboť na základě precizního studia dostupné literatury dokáže vhodně zasazovat politické postoje a činy jednotlivých osobností do celkového rámce sledovaných období (před- i polistopadového).

Na celkem 132 stranách textu autor sleduje životní osudy a politické postoje 5 osobností (Zdeňka Jičínského, Petra Pitharta, Václava Bendy, Daniela Kroupy a Hany Marvanové). Jejich výběr osvětluje autor jako zástupce tří základních generací disentu – generace „osmašedesátnické“, střední generace, která již po roce 1968 odmítla navazovat na ideály reformního komunismu, a generace mladé, která se formuje na konci 80. let v prostředí nově vznikajících nezávislých iniciativ, zaměřených na radikálnější formy protestu.

Základní teze práce, že totiž politická diferenciacie disentu před listopadem '89 byla významným faktorem, ovlivňujícím podobu polistopadového vývoje, je jistě nosným tématem. Je však třeba si být vědom, že je to teze, kterou je třeba dále prověřovat. Autor přináší hodně důkazů, které oprávněnost této teze potvrzují – ale pouze pro první období budování české demokracie, maximálně do konce roku 1992. Pak už se ovšem názorová kontinuita s předlistopadovým vývojem i u samotných pěti autorových aktérů spíše vytrácí.

První část práce je spíše přehledem jednotlivých zásadních politických textů vybraných aktérů, jejich politických koncepcí a vzájemných diskuzí. Autor bohatě čerpá z dostupných pramenů, včetně samizdatových časopisů a osobní korespondence. První část práce je tak dostatečně pestrým přehledem vývoje politických postojů a názorů v rámci disentu konce 70. a 80. let. Z bohatého materiálu, který autor zpracoval, je zjevně patrné, že mezi jednotlivými osobami a proudy v rámci českého disentu panovaly již od vzniku Charty 77 značné názorové rozdíly. V zásadě ale autor potvrzuje základní rozdělení disentu do tří skupin tak, jak je podali renomovaní autoři (Otáhal, Prečan, Tůma): proud reformně komunistický, liberální, a konzervativní (v této práci spíše ztotožňovaný s křesťansko-demokratickým pohledem Václava Bendy).

Za jistě ochuzení spíše než nedostatek práce považují určitou prostorovou nevyváženost ve vztahu k jednotlivým aktérům: v první části (60 stran) je plných 25 stran věnováno Václavu Bendovi, již jen

11 stran Petru Pithartovi, a dalším třem osobám přibližně po pěti stranách. Ve druhé části je již poměr vyváženější. To ale neznamená, že by analýza jednotlivých osobností nebyla kvalitní. Například popis vývoje Pithartova myšlení a jeho konceptu tzv. drobné práce je velmi plastický. Za velmi cennou považují pasáž analyzující vzájemné názorové střety, které byly vyvolány reakcí ostatních disidentů na Pithartovy texty. Za velmi zajímavou z hlediska polistopadového vývoje považují zmínku autora o rozhovoru Petra Pitharta pro časopis Prostor (1988), ve kterém varuje před možnou nemorální podobou prvního českého podnikání po případném obnovení tržní ekonomiky.

Jak již bylo uvedeno, největší prostor v celé práci věnuje autor politickému myšlení a postojům Václava Bendy. Je tomu tak patrně proto, že se autor domnívá, že Bendova koncepce tzv. paralelní polis představovala nejpropracovanější koncepci činnosti disentu. Nechci autorovi samozřejmě brát jeho názor, nicméně se domnívám, že i tato teze potřebuje další rozpracování. Sledujeme-li totiž Bendovu politickou kariéru i v dalším období, úspěšnost jeho postupů se jeví být více než sporná. Neúspěšnou se nakonec ukázala být i jeho snaha přeorientovat většinu křesťansky orientovaného voličstva směrem k podpoře jeho KDS. Naopak, většina voličů, akcentujících ve své politické volbě náboženské otázky, zůstala věrná lidové straně, bez ohledu na negativní zkušenost s jejím chováním v době normalizace.

Za velmi zajímavou však považují autorovu analýzu Bendova spisu *Katolicismus a politika*, protože právě zde – domnívám se – můžeme nalézt mnoho spojitostí s formováním české politické pravice po roce 1989. Například Bendova teze, podle níž jsou právě národy tzv. východního bloku „povolány formulovat základy radikálně nového politického uspořádání“, ba dokonce že mají nabídnout „východisko z celosvětové politické krize“, jakoby předznamenávala některé přehnané ambice a postoje čs./českých politiků po roce 1989 (např. Havlovu snahu vyřešit izraelsko-palestinský konflikt, ale i dnešní Klausův boj proti evropské integraci a důraz na vlastní českou liberální cestu, prosazovaný politiky ODS v transformačním období). Jak ale ukazuje autor v další části svého výkladu, postoje V. Bendy konzistentně směřovaly k tradičním pravicovým tématům, upevňovaným odporem k socialistickým proudům. Jak ale také autor ukazuje, Bendovy poměrně ostře vyhraněné, až ideologicky zaslepené pravicové postoje byly v prostředí disentu (a zejm. Charty 77-viz citace Jaroslava Šabaty) spíše odmítány. Mimochodem, spory, vedené mezi Bendou a chartisty o dalším směřování činnosti disentu také předznamenávaly už v 80. letech další neblahý rys současné české politiky: ideologickou zaslepenost, doktrinářství a neochotu (zejm. politické pravice) vnímat jiné pohledy na řešení společenských témat (Mirek Topolánek otevřeně řekl, že voliči ČSSD potřebují nyní nějaký čas na to, aby pochopili, že se ve své důvěře v politiku soc.dem. mýlí).

Také na osobnosti Daniela Kroupy ukazuje autor velmi plasticky barvitost a různorodost českého disentu. Kroupa je zcela jiným typem disidenta: tichý filozof, který spíše v ústraní organizuje bytové filozofické semináře. Ty ale mají značný význam, protože se v nich jednak potkávají a názorově střetávají zástupci různých proudů disentu, momentálně sjednocení v úctě k odkazu Jana Patočky, ale zároveň zde vlastně vzniká komunita liberálně-konzervativních osobností, které získají po listopadu 1989 značný vliv zejm. na podobu ekonomické transformace (Ježek, Skalický, a další).

Velmi přínosnou částí práce je také kapitola o činnost Hnutí za občanskou svobodu, protože to se později ukázalo být jedním z hlavních „myšlenkových trustů“, ze kterých přicházeli politici do Občanského fóra. Zejména pak ale byl významný, jak autor správně konstatuje, důraz HOSu na konkrétní protirežimní aktivity ve smyslu boje za lidská práva a politické svobody. Autor svou analýzu dokumentů (v tomto případě proklamace HOSu „Demokracii pro všechny“) prokládá vhodně volenými citacemi z rozhovorů, které v rámci rozsáhlého výzkumu metodou Oral History v nedávné době pořídili historici z Ústavu pro soudobé dějiny (Vaněk; Urbášek: *Vítězové? Poražení?*, Praha, 2005).

I v případě Hany Marvanové se autorovi podařilo plasticky popsat hlavní charakteristiky nejmladší generace českého disentu, jako byly především aktivní formy boje za zmírnění totalitních praktik režimu. V této části práce, zejm. pokud se týká hodnocení a interpretace činnosti Nezávislého mírového sdružení, vychází autor často z práce P. Kenneyho („*Karneval revoluce*“, Praha, 2005).

Druhá část práce (období po listopadu 1989) je koncipována poněkud odlišně, což je samozřejmě pochopitelné vzhledem k naprosto odlišné povaze tohoto období od první sledované etapy. Cesty jednotlivých aktérů se od sebe začaly více vzdalovat, a tak jako celá česká společnost, se začaly více ubírat směrem ke konkrétním politickým stranám. Za přínos této kapitoly považují především poctivou práci s prameny (zejm. nepřeberné množství novinových článků, které dobře vyjevují